

OBSAH

Viera Dujčiková: Štúrova gramatická terminológia	65
Z terminológie fotogrametrie	70
Z chemickej terminológie	76
Z terminológie ochrany lesov	80
Z poľovníckej terminológie	83
Ján Horecký: Z rusko-slovenskej lesníckej terminológie	85
DISKUSIA	
Ján Horecký: K slovenskej lekárskej terminológii	87
ZPRÁVY	
Ján Horecký: Zdeněk Nováček, Súčasná slovenská hudobná tvorba	89
A. Novacký: Jozef Vido, Huby našich hôr a lúk	94
J. Horecký: Jazykový koutek Československého rozhlasu	95

SLOVENSKÉ ODBORNÉ NÁZVOSLOVIE

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ROČNÍK IV — 1956 — ČÍSLO 3

Vydáva

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Hlavný redaktor dr. Ján Horecký

Tajomníčka redakcie Gertrúda Tanušková

Redakčná rada: dr. Ferdinand Buffa, Viera Dujčiková,

dr. Ján Horecký, Gertrúda Tanušková

Redakcia a administrácia: Bratislava, Klemensova 27

Vychádza mesačne raz

Ročné predplatné Kčs 24.—. Jednotlivé číslo Kčs 2.—.

Predplácanie časopisu možno zastaviť len koncom kalendárneho roka
Novinové výplatné povolené Poštovým úradom Bratislava 2 pod číslom
231/prepr. 1955

Vytláčili Polygrafické závody, národný podnik, závod 2, Bratislava

Rukopis zadaný v decembri 1955, vytláčené vo februári 1956

Povolené výmerom PIO č. 12067/54-IV/2. A-61596

ŠTÚROVA GRAMATICKÁ TERMINOLÓGIA

Viera Dujčiková

Všeobecne sa konštatuje, že Štúrovmu jazykovednému dielu sa nevenovala dosiaľ zaslúžená pozornosť. Toto konštatovanie sa vzťahuje aj na Štúrovu gramatickú terminológiu, tým skôr, že ide len o úzky výsek Štúrovho jazykovedného diela. Tu a tam sa síce vyskytuje zmienka o jednotlivých termínoch, nehodnotila sa však jeho gramatická terminológia ako celok. Toto nebolo správne, pretože práve skúmanie Štúrovej gramatickej terminológie pomôže nám osvetliť jeho názory na jazykové javy.

Pri skúmaní Štúrovej gramatickej terminológie nemožno sa obmedziť iba na samotné Štúrovo dielo, ale treba skúmať, ako čerpal z predchádzajúcej literatúry. Treba si teda všimnúť gramatické práce a iné jazykovedné publikácie vydané pred Štúrom, aby sa ukázalo, čo je v Štúrovej terminológii nové, v čom nadväzuje na svojich predchodcov a o ktorého z nich sa najviac opiera.

Z literatúry o Štúrovi jazykovedcovi sa dozvedáme, že sa pri práci na Nauke reči slovenskej pridržal najmä Dobrovského, čiastočne aj Cegielského a Bernoláka. Sám Štúr však uvádza ako svoj prameň Hankovo spracovanie Dobrovského mluvnice *Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache*, ktoré vyšlo r. 1931 v Prahe pod názvom *Grammatika čili Mluvnice českého Jazyka* podľa Dobrowského, djlem skrácena, djlem rozmožena.

Podrobnejším skúmaním gramatickej terminológie v Nauke reči slovenskej zisťujeme, že väčšinu základných gramatických termínov preberá Štúr skutočne z češtiny, a to zo spomínanej Hankovej gramatiky.

Z Hankovej gramatiky prebral Štúr predovšetkým názvy niektorých slovných druhov, napr. *prídavnno meno, sloveso, príslovka, predložka, spojka, vikrikriuk* (interjekcia) (u Hanku *prídavné gméno, sloveso, príslovka, předložka, spogka, výkřikník*). Z podobných základov sa vychádzalo aj v starších gramatikách (napr. Bernolák vo svojom diele *Grammatica slavica* uvádza v zátvorke popri latinských termínoch aj slovenské:

spojiteľka, príslovko a i.), Štúr však podľa Hankovho vzoru zaviedol živé formy.

Od Hanku preberá Štúr aj niektoré hláskoslovné termíny, ako napr. *samohláska, silaba* (u Hanku *samohláska, sylaba*) a skoro všetky termíny z flexie. Podľa Hanku poslovenčil Štúr názvy pádov na *menuvateľní (gmenouateľný), rodiťelní (roditelnyj), dávaťelní (dávatelnyj), viňiteľní (winitelnyj), volateľní (wolaťelný), mjestní (místní), nástrojní (nástrojnyj)*. Od Hanku má Štúr aj termíny *skloňovaťja (skloňowáťj), stupňuwaťja (stupňowáťj)*, ďalej názov *pádi (pády)*, názvy *jednotní počet (jednotnyj počet)*, *dwojní počet (dwognyj počet)*, *množní počet (množnyj počet)*. Podľa Hanku hovorí Štúr pri slovesách o čase *prítomnom, minulom a budúcom (čas prítomnyj, minulý, budúci)*, o *spuosobe neurčítom (neurčítýj způsob)* atď. Tu však musíme poznamenať, že niektoré z týchto termínov poznal už aj Bernolák (*počet, spôsob, pád*).

Slovesné triedy nazýva Štúr podľa Hanku *formami (slovesnje formi — formy slowes)*. Hankov termín *začínawá slowes*a poslovenčuje Štúr na *začínawje slowesá*. Od Hanku prevzal Štúr aj termín *tworeňja slow (tworění slow)*, termíny *pravopis, slowsed* a niektoré iné.

Vidíme teda, že mnohé gramatické termíny, ktoré dnes pokladáme za slovenské od pôvodu, Štúr prevzal z češtiny. Mohol ich však prevziať práve preto, že sa zhodovali so živými slovenskými slovtvornými typmi.

Z ostatných slovenských jazykov čerpal Štúr omnoho menej. Niektoré termíny, napr. *prímet* (dnešný prísudok), *menoslowo*, *časťotliwosť*, *časťotliwje slowesá*, pripomínajú nám poľské termíny *przymiot*, *imięstów*, *częstotliwosć*, *częstotliwje slowa*. Termín *časťotliwje slowesá* však nemožno celkom pripisovať Štúrovi, pretože ho poznal už aj Doležal a uvádza ho ako slovenský ekvivalent latinského termínu *frekwentatiwa*.

Celkom ojedinelé sú termíny prevzaté z ruštiny. Je to napr. termín *značeňja slowa*, ktorý Štúr používa striedavo s termínom *wiznam slowa*, alebo termín *stroj jazika* vo význame „stavba“, ktorý používa popri termíne *ústrojnosť jazika*.

Pozoruhodné sú v Štúrovej jazykovednej terminológii jeho novotvary, ktoré používa, ak nesúhlasí s niektorým tradičným termínom u iných autorov alebo ak potrebuje názov pre niektorý svoj nový pojem gramatický.

Zo Štúrových novotvarov možno uviesť napr. termín *počti* alebo *slowá počťowé*, ktorý používa pre číslovky, ďalej termín *článki slow* pre slovné druhy, *spojna* (syntax), *wípowed* (veta),

prjeměňiwosť slow (flexia), *dokonalje* a *nedokonalje slowesá* (dokonavé a nedokonavé slovesá), *zwučnje* a *temnje hláski* (znelé a neznelé hlásky), *spolučasnosť* (podľa nemeckého die Gleichzeitigkeit) a niektoré iné.

Charakteristické sú najmä tie Štúrove neologizmy, ktoré vyplývajú z odlišného chápania niektorých dovtedajších jazykovedných teórií a pojmov. Takýto je napr. termín *wšemeno*, ktorým Štúr chce nahradiť Hankov termín *námestka* (zámeno), ktorý sa mu zdá byť nevyhovujúci. Podľa Štúra totiž „nemá sa misliť, akobi oni (t. j. zámena) len na miesto inších mjen boli a sami žjadnej samostatnosti nemali, lež považovať sa majú za slowá samostatnje ako sa aj v reči užívajú na pr. ja, ti, on, ten atď. Preto i prjevzisko námestki je nepřawdliwuo, ale rečje užívaj za muože všemeno, podľa grammatik sanskritských“ (Nauka reči slovenskej, str. 112).

Termín *wšemeno* má teda vyjadrovať, že je to meno na označenie všetkých vecí a že je teda dôležité, a nie podradné, náhradné.

Podobnú snahu po čo najzreteľnejšom vyjadrení „dôležitosti“ pojmov badať aj pri Štúrových termínoch *samostatnno meno* (substantívum) a *podstawník* (podmet). Termínom *podstawník* chce Štúr pravdepodobne vyjadriť, že ide o „podstavu“, zák ad vety, čo termínom podmet nebolo také výstižné.

Typické sú ďalej Štúrove novotvary súvisiace s jeho osobitným triedením slovíec podľa rodu. Štúr chápe kategóriu slovesného rodu odlišne od vtedajšieho alebo i dnešného chápania. Prikladá sa k výkladu staroindických gramatik, s ktorým sa oboznámil na svojich štúdiách v Halle, najmä pri štúdiu Boppovho diela *Vergleichende Grammatik*. (Porov. Triska, *Příspěvky k studiu Štúrových mluvnických pramenů*, Bratislava IV, 1930, str. 679 n.) Slovesá teda rozdeľuje podľa staroindického typu, t. j. podľa „namerenosti činnosti, ktorá sa slovesám dáva“. Podľa toho rozoznáva *slowesá inam namerenje* (aktíva, napr. vo'ám, bijcm), *slowesá odinil' namerenje* (pasíva, napr. volám sa, vídam sa), *slowesá na seba ohraičenje* (neutrá, napr. spím, kvitnem), *slowesá k sebe namerenje* (reflexíva, napr. bijem sa, hádzem sa), *slowesá wzájomnje* (reciproca, napr. hádam sa, vadím sa). Na odôvodnenie tohto svojho delenia Štúr v Nauke reči slovenskej dodáva: „Užívame t'jeto mená pre dokonalejši wklad pochopu týchto slow a tak pre usnadneňja zrozumeňja jeho. Bivalje mená sú i tmavje, i neurčítje i nepřawdliwje. Nje je lahko rozumjeť, čo sú to za slowesá tje slowesá trpnje... v nich ňjet aňi len zbla z trpeňja...“

Preto volili sme inšje mená pre tieto slovesá a budeme ich všade, kde len treba, v grammatike našej tak užívať.“ (Nauka, str. 71.)

B. Havránek vo svojom diele Genera verbi v slovanských jazycích upozorňuje, že Štúr vychádzal z rozdelenia sloviess v staroindických grammatikách, kde sa označujú termínmi *parasmápada* (t. j. forma vzťahujúca sa na iného) a *átmanépada* (t. j. forma vzťahujúca sa na subejekt).

Pozoruhodné je aj Štúrovo rozdelenie časov slovenského slovesa, o čom svedčia termíny *čas neúplne minulí, čas úplne minulí, čas budúci završeni* čiže *okamžiti* (napr. schvatnem, zrobím) a *čas budúci nezavršeni* (budem robiť, budem chodiť). S takýmto širokým chápaním časov oboznámil sa Štúr u Boppa a Cegielského. U Cegielského najmä v jeho štúdií *O slowie polskiem* uverejnenej v časopise *Orędownik naukowy*.

Hoci podľa mienky niektorých Štúr nebol dobrým systematikom, jednako musíme vyzdvihnúť jeho zmysel pre systematickosť pri zavedení niektorých termínov. Ide o termíny *hláska, samohláska, spoluhláska, dvojhláska*. V Hankovej Grammatike nachádzame totiž takúto pestrosť v pomenovaní: *zwuk, samohláska, souhláska, dwouzvučka*. Jednotnejšie názvy má už napr. Bernolák. Vo svojej Grammatica slavica uvádza pre samohlásky názov *samohlásné*, pre spoluhlásky názov *spoluhlásné* a pre dvojhásky *dwoghlásné*. Štúrov termín *spoluhláska* je teda pravdepodobne od Bernoláka.

Popri takýchto vlastných neologizmoch nachádzame u Štúra ojedinele aj kalky. Tak napr. Hankov termín *středni pohlaví* (stredný rod) nahrádza Štúr kalkom *nřjakuo pohlavja* (z lat. neutrum genus). Podobne latinský termín *modus indicativus* doslovne prekladá ako *ukazovací spůsob* (Hanka má *oznamovací způsob*). Štúr kalkuje aj latinské termíny *forma* a *matéria*. (Uvádza termíny *podoba* a *hmota*.)

Niekoľko kalkov má Štúr aj z nemčiny. Napr. Boppove termíny *Verbal-Wurzel* a *Pronominal-Wurzel* prekladá ako *slovesnej koreie* a *všemennje koreie*. Kalkom je aj termín *přovje silabi* (die Stammsilben) a termín *určitost* (*určitost slov*) (die Bestimmtheit).

Upozornili sme najmä na dve črty Štúrovej gramatickej terminológie, a to na preberanie tradičných termínov prevažne z češtiny a na tvorenie neologizmov v súvislosti s odlišným chápaním niektorých jazykových javov.

Napokon by sme chceli upozorniť ešte na jednu črtu Štúrovej gramatickej terminológie, ktorá je však trocha iného

rázu a mohla by sa hodnotiť skôr negatívne. Je to nejednotnosť a nedôslednosť v používaní termínov. Na ilustráciu môžeme uviesť napr. používanie termínov *reč, jazik, nářečja, spisová reč, spisovnuo nářečja*. Termíny *reč* a *jazik* používa striedavo v tom istom význame, ako to môžeme vidieť napr. v tomto súvetí: „Grammatika hladí hlavne na pohnutlivú stránku reči a tímto sa delí od slovníka, ktorí sa z nepohnutlivou reči stránkou zaoberá, alebo inšími slovmi, slovník vkladá hmotu (matéria) a grammatika vjaeej podobu (formu) jazika.“ (Nauka, str. 11.)

Striedavo však používa v tom istom význame aj *reč* a *nářečja*, čo je už väčšia nepresnosť, pretože podľa jeho vlastnej koncepcie reč je znakom národa, kým nářečje je znakom kmeňa. Prekvapuje nás preto, že slovenčinu, ktorá bola podľa vtedajšieho chápania nárečím (Slováci boli kmeň, národ bolo Slovensko), nazýva raz nárečím, inokedy rečou. („Vistaviu som grammatiku nášho nářečja... V grammatike je skúmanosť alebo vysvetľuvaňja ústrojnosti reči našej...“ Nauka, Predmluva, str. X.)

Nejednotne používa Štúr aj termíny *spisovná reč, spisovní jazik, spisovnuo nářečja*. Na str. X Predmluvy k Nauke reči slovenskej píše: „...krok k samjemu čistjemu nářečju slovenskjemu urobení boubi sa veľkím odskočením od doterajšieho spisovnjeho jazika pozdávu“, kým na predošlej strane (IX) hovorí na jednom mieste o *spisovnej reči* („Keď sa mala teda slovenčina na spisovnuo reč povísiť...“) a o niekoľko riadkov nižšie spomína *spisovnuo nářečja* („Keď teda medzi nami Slovákmí je len jedno nářečja a toto... sa za spisovnuo povísuje...“).

K takejto nejednotnosti v používaní termínov, na ktorú sme tu poukázali, dochádza u Štúra zamerianím pojmov. Iného druhu je nejednotnosť, ktorá vzniká tým, že pre jeden pojem uvádza Štúr viacej výrazov, ako je to napr. pri termínoch *viznam, viznamnosť, značeřja* alebo pri termínoch *samostatnuo meno, samostatnuo slovo, pridavnuo meno, pridavnuo slovo, sloveso, slovo* (slovo miesto sloveso pravdepodobne vplyvom Bernoláka a Cegielského) a inde.

Tento zjav však nie je typický iba pre Štúra. Stréťame sa s ním i u iných autorov, ba môžeme povedať, že bol v tom čase všeobecný a za daných podmienok úplne prirodzený. Súvisel s počiatočným obdobím vývinu spisovného jazyka tak u nás ako predtým v Čechách a inde. A. Jedlička vo svojej práci o Jungmannovi za základnú črtu Jungmannovej terminológie

pokladá práve početnosť, niekoľkonásobnosť výrazových prístriedkov a vysvetľuje ju ako snahu nájsť vhodné pomenovanie a poukázať na bohatosť jazyka. U Štúra by bolo hádam možné ako dôvod uviesť ešte aj jeho sklon k umeleckému vyjadrovaniu.

Pokúsili sme sa o stručný rozbor Štúrovej gramatickej terminológie v snahe poukázať na niektoré jej význačné črty a prispieť tak k bližšiemu poznaniu jeho jazykovedného diela. Pri práci na svojej Nauche reči slovenskej opieral sa Štúr najmä o vyspelú gramatickú terminológiu českú, z ktorej hodne preberal. Skoro všetky tieto termíny sa zachovali až dodnes. To svedčí o tom, že všetky boli utvorené v zhode so zákonitostami tvorenia slov v slovenčine.

Pozoruhodné sú aj Štúrove neologizmy. Výrazne sa na nich prejavuje Štúrovo originálne chápanie niektorých jazykových javov. Väčšinou zanikli, no niektoré z nich sa zachovali, napr. *samohláska*, *koncovka*, *životnje*, *neživotnje* (subst.), *pravičelno skloňuvaňa*, *slovesnje prídavnje mená*, *zväčšujúce slová*, *zmenšujúce slová* a iné.

Môžeme teda povedať, že Štúr mal významnú účasť aj pri ustaľovaní slovenskej gramatickej terminológie.

Z TERMINOLÓGIE FOTOGRAMETRIE

aeroexpozimeter = aeroexponometer

prístroj na určovanie expozičného času pri leteckom fotografovaní

aerogeologická mapa

mapa určitej mieryk zostrožená z aerogeologických náčrtov. Slúži ako podklad pre geologický prieskum územia

blízka fotogrametria

metóda pozemnej stereofotogrametrie, pri ktorej sa vyhodnocujú snímky blízkych predmetov (až do 40 m)

časový interval

rozdiel času medzi expozíciami susedných snímok pri leteckom rádiovom fotografovaní

čítanie leteckej snímky

hodnotenie obsahu leteckej snímky

dvojité fotokomora

dve fotokomory pevne spojené na základnici určitej dĺžky; používa sa v blízkej fotogrametrii

dvojnásobná (resp. štvornásobná) letecká fotokomora

dve alebo štyri pevne spojené letecké fotokomory, ktoré pri súčasnej expozícii vyhotovujú leteckú snímku rozšíreného zorného poľa

dvojsnímková fotogrametria

metóda fotogrametrie, pri ktorej sa súčasne vyhodnocujú dve snímky toho istého predmetu

fotografácia základnica

spojnica dvoch susedných fotografovacích stanovišť

fotografovacie stanovište

stanovište, z ktorého sa fotografuje; presnejšie miesto, v ktorom sa nachádza predmetové projekčné centrum (stred vstupnej pupily objektívu) v okamžiku expozície

fotogrameter

1. pracovník, vo fotogrametrii,
2. staršie označenie pre fototeodolit s pevnou horizontálnou osou záberu

fotogrametria

aplikovaná veda, ktorá pre rozličné účely zužitkúva výsledky merania na fotografických snímkach

fotogrametrická letecká snímka

letecká snímka vyhotovená pre účely fotogrametrie

fotogrametrický zväzok lúčov

zväzok lúčov spájajúcich predmetové body so snímkovými, pričom všetky lúče prechádzajú jedným bodom — stredom premietania — za ktorý v prvom priblížení považujeme stred objektívu fotokomory alebo projektora

fototeodolit

prístroj na zhotovovanie pozemných fotogrametrických snímok, ktorý pozostáva z fotokomory a orientačného zariadenia (teodolit)

fototopografia

zhotovovanie topografických máp z fotografických snímok

grafické vyhodnotenie leteckých snímok

spôsob vyhodnotenia leteckých snímok, ktorý spočíva na projektívnych vzťahoch medzi snímkou a mapou a vykonáva sa jednoduchými pomôckami (kružidlo, lineár a pod.)

grafické vyhodnotenie pozemných snímok

grafické určovanie polohy a výšky predmetových bodov s použitím odmeraných snímkových súradníc

hlavná úloha fotogrametrie

rekonštrukcia modelu zobrazeného územia zo snímok v určitej miere a jeho orientácia v priestore

hlavný bod snímky

stopník osi záberu na snímkovej rovine

horizontálna letecká fotokomora

doplnková komora k leteckej fotokomore, ktorou sa súčasne s expozíciou hlavnej snímky vyhotovuje snímka horizontu v určitom smere

horizontálna snímka

1. snímka vyhotovená horizontálnou leteckou fotokomorou,
2. letecká snímka vyhotovená leteckou fotokomorou s horizontálnou osou záberu

jednosnímková fotogrametria

metóda fotogrametrie, pri ktorej sa vyhodnocujú jednotlivé snímky samostatne

klasifikácia snímok

hodnotenie obsahu snímok porovnaním so skutočnosťou v prírode, so súčasnými zakreslením predmetov, ktoré budú tvoriť obsah mapy

letecká fotokomora

fotokomora určená na zhotovovanie leteckých snímok

letecká snímka

fotografická snímka vyhotovená z lietadla alebo iného vzdušného dopravného prostriedku

letecké radové fotografovanie

postupné zhotovovanie leteckých snímok v rade za sebou

letecký fotonáčrt

fotografické zobrazenie územia zostavené z neprekreslených zvislých leteckých snímok

letecký fotoplán

fotografické zobrazenie územia v jednotnej mierke, zostavené z prekreslených leteckých snímok

letecký objektív

objektív pre letecké fotokomory

meračská snímka

fotografická snímka, ktorej vnútorná orientácia je známa

mikrofotogrametria

metóda fotogrametrie pre vyhodnocovanie veľmi blízkych (napr. len niekoľko centimetrov vzdialených) predmetov

náletový plán

súhrn opatrení (resp. program práce) pre prípravu a vykonanie snímokového letu

normálna letecká fotokomora

letecká fotokomora, ktorej formát sa rovná asi 0,9 ohniskovej vzdialenosti, čiže zorné pole objektívu je asi 60°

normálna snímka

1. snímka, ktorej os záberu je kolmá na základnicu,
2. snímka vyhotovená normálnou fotokomorou

obkresľovač leteckých snímok

prístroj na grafické vyhodnotenie leteckých snímok obkreslením ich obsahu

obrazová rovina = snímková rovina

rovina, v ktorej sa vytvorí obraz predmetu premietnutý objektívom

odstup pásov

vzdialenosť medzi stredmi dvoch susedných snímkových pásov pri leteckom plošnom fotografovaní

panoramatická letecká fotokomora

viacobjektívová fotokomora, ktorou sa vyhotovujú snímky veľkého zorného poľa až asi do 150 g

pootočenie

uhol vyjadrujúci otočenie snímky vo vlastnej rovine okolo osi záberu

postupné pripojovanie snímok

pripojenie (priorientovanie) nasledujúcej snímky jedného snímkového radu na predchádzajúcu — vo vyhodnocovacom prístroji už orientovanú — snímku

pozdlžný sklon (snímky)

sklon osi záberu v smere letu

pozemná fotogrametria

metóda fotogrametrie, ktorá sa zaoberá zhotovovaním a vyhodnocovaním pozemných fotogrametrických snímok

pozemná snímka

fotografická snímka vyhotovená z pevného stanovišťa na zemi

pozemná (terestrická) fotokomora

fotokomora na zhotovovanie pozemných (terestrických) fotogrametrických snímok

priečny sklon snímky

sklon osi záberu naprieč smeru letu

príeseková fotogrametria

metóda pozemnej fotogrametrie, pri ktorej sa vyhodnotenie snímok robí na spôsob pretínania napred zo základnice určovacími lúčmi, odvodenými zo snímkových súradníc

priorientovanie snímky = priradenie snímky

určenie orientácie druhej snímky snímkového dvojice vzhľadom na prvú, už orientovanú snímku

pripojené rady

snímkové rady, ktoré sa sčasti prekrývajú

pripojené snímky

snímky, ktoré sa sčasti prekrývajú, t. j. zobrazujú ten istý úsek predmetu (územia)

radová letecká fotokomora

letecká fotokomora, ktorou sa vyhotovujú radové letecké snímky

radová letecká snímka

jedna zo snímkov snímkového radu

rúčná letecká fotokomora

rúčne obsluhovaná letecká fotokomora, ktorou sa vyhotovujú jednotlivé zacielené letecké snímky

sklon snímky

uhol zovretý osou záberu a horizontálnou rovinou

snímka

fotograficky vyhotovený obraz predmetu (produkt fotografovacieho procesu)

snímkomerný prístroj

prístroj na odmeriavanie dĺžok alebo uhlov zo snímkov

snímkomerný teodolit

prístroj na meranie horizontálnych a vertikálnych uhlov zo snímkov o známej vnútornej a vonkajšej orientácii

snímková dĺžka

vzdialenosť medzi dvoma snímkovými bodmi

snímková dvojica

dve snímky toho istého predmetu, ktoré vyhovujú podmienkam stereoskopického videnia

snímková mierka = mierka snímky

mierka, v ktorej sa fotografovaný predmet zobrazí na snímke; vyjadruje sa pomerom skutočnej dĺžky ku snímkovej dĺžke

snímková triangulácia

triangulácia vykonaná s použitím meračských snímkov

snímková základnica

vzdialenosť dvoch susedných hlavných bodov na snímke

snímkové súradnice

súradnice snímkových bodov vyjadrené v snímkovom súradnicovom systéme

snímkové značky

obrazy rámových značiek na snímke

snímkový bod

obraz predmetového bodu na snímke

snímkový deň

deň, v ktorom sú vhodné atmosféricko-optické podmienky pre letecké fotografovanie

snímkový horizont

priesečnica vodorovnej roviny položenej obrazovým projekčným centrom s obrazovou rovinou

snímkový komparátor

prístroj na meranie rovinných súradníc snímkových bodov

snímkový let = fotografovací let

let za účelom zhotovenia leteckých snímkov

snímkový nadir

stopník zvislice položenej projekčným centrom na snímkovej rovine

snímkový pás

letecké snímky jedného radu navzájom spojené pozdĺžnym prekrytom

snímkový rad

rad (po sebe idúcich) pripojených snímkov

snímkový rám

kovový rám na meračskej fotokomore alebo na projektore vyhodnocovacieho prístroja, na ktorý sa pri zhotovení snímky, resp. pri jej vyhodnotení fotografická doska, resp. film pritlačí svojou emulznou stranou

snímkový uhol

1. uhol, ktorý zvierajú dva lúče fotogrametrického zväzku lúčov,
2. uhol meraný v rovine snímky medzi dvoma snímkovými priamkami

statoskop

diferenčný barometer, ktorým sa určujú relatívne výšky expozičných miest pri leteckom radovom fotografovaní

stred snímky

priesečník spojnic rámcových značiek

šikmá letecká snímka

letecká snímka so širokou osou záberu

širokohlá letecká fotokomora

letecká fotokomora, ktorej formát sa rovná asi 1,5 ohniskovej vzdialenosti, čiže zorné pole objektívu je asi 95°

širokohlá snímka

snímka vyhotovená širokouhlou fotokomorou

vyhodnocovací prístroj

zariadenie na vyhodnocovanie fotogrametrických snímkov

vyhodnocovanie (vo fotogrametrii)

využívanie obsahu pre rozličné účely

vymeranie snímky

určenie geometrických hodnôt zo snímky

výška letu

výška fotografovacieho stanovišťa pri leteckom fotografovaní (absolútna výška letu = nad nulovou hladinou, relatívna výška letu = nad terénom)

základnica

spojnica fotografovacích stanovišť snímkovej dvojice

Komisia pre zememeračskú terminológiu

Z CHEMICKEJ TERMINOLÓGIE

aldolová kondenzácia

kondenzácia aldehydov v alkalickom prostredí, pri ktorej vzniká z dvoch molekúl aldehydu príslušný β -hydroxyaldehyd zvaný aldol

alkylácia

zavádzanie alkylu do organických zlúčenín

angulárna anelácia aromatických uhľovodíkov

vytvorenie kondenzovaných aromatických zlúčenín, ktoré nastáva spojením dvoch alebo viacerých benzénových kruhov do uhla

anionidná substitučná reakcia

substitučná reakcia, pri ktorej nastáva nahradenie vodíka alebo inej atómovej skupiny za prechodného vzniku kationu na uhlíku

Beckmannovo prešmyknutie

prešmyk ketoxímov, ktorý prebieha pôsobením katalyzátora (napr. kyseliny sírovej) a produktom ktorého je N substituovaný amid kyseliny

bimolekulová reakcia

reakcia, pri ktorej reakčná rýchlosť závisí od koncentrácie oboch reakčných komponentov; prebieha v jednej fáze

Bonveault—Blancova redukcia

dmu redukcie, pri ktorej sa estery kyselín zredujú na alkoholy

Buchererova reakcia

náhrada fenolickej skupiny primárnou aminoskupinou, prebiehajúca pôsobením kyslého siričitanu alkalického a amoniaku

Cannizzarova reakcia

oxidačno-redukčná reakcia, pri ktorej vzniká z aldehydu v alkalickom prostredí príslušný primárny alkohol a soľ kyseliny karbónovej

Cerevitinova skúška

reakcia metylmagnéziuhalogenidu so zlúčeninou s aktívnym vodíkom, pri ktorej sa uvoľňuje metán

Claisenovo prešmykovanie

prešmykovanie arylalyléterov na alylideniváty fenolov

Curtiovo odbúranie

odbúranie amidov kyselín na primárne aminy, ktoré prebieha pôsobením alkoholu za prechodného vzniku izokyanátanov, ktoré hydrolýzou ďalej poskytujú primárne aminy

Čugajevova—Cerevitinova reakcia

metóda na stanovenie aktívnych vodíkov organických zlúčenín pomocou metylmagnéziuhalogenidu

dehydratácia

odštiepovanie vody z organickej zlúčeniny

dehydrogenácia

odštiepovanie vodíka z organickej zlúčeniny

dehydrohalogenácia

reakcia, pri ktorej sa z organickej zlúčeniny obsahujúcej halogén odštiepuje halogenovodík za vzniku násobných väzieb

dekarbonylácia

odštiepovanie kyslíčnika uhoľnatého z organickej zlúčeniny

dekarboxylácia

odštiepovanie kyslíčnika uhličitého z organickej kyseliny

destilácia vodnou parou

destilácia založená na znížení tlaku pár v systéme voda+látka ne-miešateľná s vodou

dezaminácia

odštiepovanie amoniaku z organickej zlúčeniny

diazotácia

reakcia primárnych aromatických aminorov s kyselinou dusitou

diénová syntéza

reakcia dienofilnej zlúčeniny s diénom

elementárna analýza

získavanie a stanovenie jednotlivých prvkov v organickej zlúčenine

Friedel—Craftsova syntéza

syntéza prevažne aromatických zlúčenín za katalytického účinku $AlCl_3$

Gabrielova reakcia

reakcia na jedinečnú prípravu primárnych aminorov, ktorá prebieha pôsobením ftalimídokálie na halogénzlúčeniny

Gattermann—Kochova syntéza aromatických aldehydov

metóda syntetickej prípravy aromatických aldehydov za použitia kyslíčnika uhoľnatého a chlorovodíka v prítomnosti bezvodého chloridu hliníťného

Gattermannova syntéza aromatických aldehydov

metóda syntetickej prípravy aromatických aldehydov za použitia kyanovodíka a chlorovodíka v prítomnosti bezvodého chloridu hliníťného

Hoffmannovo metylačné odbúranie

odbúranie cyklických aminorov, ktoré prebieha striedavým pôsobením CH_3J a $AgOH$

Hoffmannovo odbúranie amidov kyselín

reakcia, pri ktorej vzniká z amidu kyseliny primárny amin o uhlík chudobnejší

hydrogenácia

redukcia elementárnym vodíkom

chlórmetylácia

zavádzanie chlórmetylevej skupiny ($-\text{CH}_2\text{Cl}$) do aromatického jadra pôsobením formaldehydu (paraformaldehydu) a chlorcovodíka za prítomnosti katalyzátora (obdobne brómmetylácia)

identifikácia zlúčeniny

pochod určenia identity (totožnosti) zlúčeniny

kationoidná substitučná reakcia

substitučná reakcia, pri ktorej nastáva nahradenie vodíka alebo inej atómovej skupiny za prechodného vzniku aniónu na uhlíku

kondenzácia

reakcia dvoch alebo viacerých molekúl za vzniku novej zlúčeniny o vyššej molekulovej váhe, než majú látky východiskové

kopolácia

reakcia diazóniových solí, pričom nastáva spojenie dvoch reakčných zložiek skupiny $-\text{N}=\text{N}-$ (azoskupina)

krakovanie

vysoкотеплотný rozklad nafty

lineárna anelácia aromatických uhľovodíkov

vytvorenie kondenzovaných aromatických zlúčenín, ktoré nastáva lineárnym spojením troch alebo viacerých benzenových kruhov

Meerwein—Ponndorfova redukcia

metóda redukcie aldehydov alebo ketónov na príslušné alkoholy za katalytického účinku izopropylalkoholátu hlinitého

odštiepenie organických zlúčenín

reakcia organických zlúčenín, pri ktorej nastáva skrátenie uhlíkateho reťazca

Oppenauerova oxydácia sekundárnych alkoholov

metóda prípravy ketónov zo sekundárnych alkoholov za katalytického účinku terc-butylalkoholátu hlinitého

Perkinova syntéza

spôsob prípravy α,β -nenасыtených karbónových kyselín z aromatického alebo nenasыteného aldehydu a anhydridu kyselín za katalytického účinku octanu draselného

polárna substitučná reakcia

substitučná reakcia, pri ktorej nastáva nahradenie vodíka alebo inej atómovej skupiny za prechodného vzniku polárnych štruktúr reakčných zložiek

racemizácia

reakcia, pri ktorej vzniká z opticky aktívnej látky zmes rovnakých množstiev optických antišpórov (racemat)

radikálová substitučná reakcia

substitučná reakcia, pri ktorej nastáva nahradenie vodíka alebo

inej atómovej skupiny za prechodného vzniku radikálových štruktúr reakčných zložiek

Reppého oxosyntéza

syntetická metóda priemyselnej výroby aldehydov a kyslíčnika uhoľnatého

retropinakolinové prešmykovanie

prešmyk metylevej skupiny z terciárneho uhlíka na sekundárny uhlík za súčasného odštiepenia vody

Rosenmundova redukcia

metóda katalytickej hydrogenácie chloridov karbónových kyselín na príslušné aldehydy

Sandmeyerove reakcie

substitučné reakcie diazóniových solí, pri ktorých sa diazóniová skupina nahradzuje za katalytického pôsobenia medi a meďných solí iným atómom alebo inou skupinou

skupinová analýza

metóda na zisťovanie a stanovenie jednotlivých funkčných skupín v organických zlúčeninách

Stephenova reakcia

metóda prípravy aromatických aldehydov z nitrilov kyselín

štruktúrna analýza

metóda na stanovenie štruktúry organických zlúčenín

Tiščenkova reakcia

spôsob prípravy esterov kyselín z aldehydov za katalytického účinku alkoholátu

unimolekulová reakcia

reakcia, pri ktorej reakčná rýchlosť závisí len od koncentrácie jedného z reakčných komponentov; prebieha v dvoch fázach

vinylácia

reakcia acetylénu, pri ktorej vznikne zlúčenina s charakteristickou vinylatou skupinou

Waldenov obrat

zmena konfigurácie rôznych substituentov väzaných na asymetrický uhlík, ktorá nastáva pri bimolekulovej reakcii

Wurtz—Fittigova syntéza

spôsob prípravy homológov benzénu

Zeisselova reakcia

metóda na analytické stanovenie metoxylových a etoxylových skupín pomocou kyseliny jódovodíkovej

Subkomisia pre terminológiu organickej chémie

Z TERMINOLÓGIE OCHRANY LESOV

asanácia lesa

ničenie škodlivých organizmov v lese

bakteriôza

choroba rastlín spôsobená baktériami

bezlapáková metóda

spôsob boja proti kôrovcom odstraňovaním chrobačiarov

biela hniloba dreva

hniloba dreva spôsobená niektorými druhmi húb, charakteristická belavou farbou rozkladajúceho sa dreva

červená hniloba

choroba dreva charakteristická červenavou farbou rozkladajúceho sa dreva

dotykový insekticíd = kontaktný insekticíd

insekticíd pôsobiaci pri dotyku s hmyzom

drvína

jemné čiastočky kôry, lyka, prípadne dreva, ktoré nadrvia larvy alebo dospelý hmyz v chodbách požerokov

dubienky

novotvary (háľky) na listoch, stopkách a plodoch rôznych dubov, vznikajúce ako reakcia na podráždenie určitými druhmi hmyzu (*Cynipidae*)

fuzarióza

choroba semenáčikov spôsobená bunkami rodu *Fusarium*

grafióza brestov

choroba brestov spôsobená parazitickou hubou *Ceratostomella ulmi*

herbicíd

chemický prostriedok na ničenie nežiadúcich rastlín

hnedá hniloba

hniloba dreva (najmä dubového) charakteristická hnedým sfarbením rozkladajúceho sa dreva

hniloba dreva

rozklad dreva spôsobený hubami

hubka

kôpka vajčiek mnišky veľkohlavej

hubová rakovina

rakovina vyvolaná hubami

húseničník, nesp. húseník

1. pomenovanie húseničieho hniezda,
2. zariadenie pre umelý chov húseníc

hviezdicovitý požerok

požerok kôrovca, v ktorom je viac lúčovite rozložených materských chodieb

chloróza

choroba rastlín, ktorá sa prejavuje žltnutím alebo blednutím ich zelených častí

ihlosyp

opadávanie ihličia spôsobené suchom, mrazom alebo parazitom

jednoramenný požerok

požerok kôrovca majúci len jednu materskú chodbu

kmeňový polom

polom kmeňov nízke koruny

kontrolné lepovanie

lepovanie určitého počtu stromov v poraste za účelom kontroly hmyzu

kontrolný lapák

lapák určený na prilákanie a zachytenie kôrovca alebo iného hmyzu za účelom kontroly ich množstva, vývoja a zdravotného stavu

kôrovcový pozorovateľ = kôrovčiar

lesný zamestnanec poverený sledovaním kôrovca

korunový lesný požiar

lesný požiar, pri ktorom horia koruny stromov

korunový polom

polom v korunách

kučeravosť listov

choroba listov a ihlič drevn, ktorá sa prejavuje ich rozličným zdeformovaním, zvlnením, skučeravením

lapáková metóda

spôsob boja proti kôrovcu alebo inému hmyzu pomocou lapákov

lepovanie naplno

lepovanie všetkých stromov v poraste

lesný ochranný prieskum = lesoochranný prieskum

činnosť, pri ktorej sa zisťuje zdravotný stav lesa a možnosti jeho ochrany proti škodlivým činiteľom

lesný požiar

požiar lesa, pri ktorom horia dreviny, pôdny kryt, vrstva humusu alebo rašejiny

modravosť

hubou spôsobené modravé sfarbenie borového dreva

neodvetvený lapák

lapák s vetvami

neskorý mráz

jarný mráz, ktorý poškodzuje pučiace dreviny

obhryz

obhryzanie kôry a lyka živočíchmi

odhryz, nespr. okus

odhryzávanie výhonkov, pupeňov a listia (ihličia) živočíchmi

odvetvný lapák

lapák zbavený vetiev

ohryz

súhrnný názov pre obhryz a odhryz

otravný insekticíd = črevný, útrobný insekticíd

insekticíd pôsobiaci v tráviacej sústave hmyzu

padanie semenáčikov, nespr. prepadávanie semenáčikov

náhle hynutie semenáčikov vplyvom abiotických alebo biotických činiteľov

podzemný lesný požiar

lesný požiar, pri ktorom horí rašelina pod povrchom pôdy

polom

polámanie lesného stromovia v rôznej výške kmeňov vetrom, snehom, prípadne šnovatou a mrázom

populačná dynamika

zmeny v hustote osídlenia živočíchov

povrchový lesný požiar

lesný požiar, pri ktorom horí pôdny kryt s prízemnou vegetáciou

prezimovací žer

požieranie určitých častí rastlín dospelým hmyzom za účelom prezimovania

rakovina

choroba drevín spôsobená rozličnými príčinami, pričom trvalým dráždením hnojivé pletivo stále odumiera a znova sa tvorí a tak sa vytvárajú nádory na konároch a kmeňoch

rodinný požerok

požerok, v ktorom larvy vyžierajú spoločne dľaňovité sa rozširujúcu alebo nepravidelnú chodbu

skorý mráz

jesenný mráz poškodzujúci dreviny, ktoré ešte neukončili vegetačnú periódu

smolotok = rezinóza

chorobná nadmerná tvorba živice na ihličnatých stromoch

snehový polom

polom spôsobený snehom

snehový útlak

prelamanie, prevalenie a zohnutie mladín tlakom snehu

snehový záves

vrstva snehu ohýbajúca konáre stromov

úpal semenáčikov, nespr. spála semenáčikov

vädnutie a odumieranie semenáčikov spôsobené intenzívnym oslnením

vázkovitý požerok

požerok, v ktorom je materská choďba dvojramenná a má tvar ležatej svorky

vetrový polom

polom spôsobený vetrom

Komisia pre lesnícku terminológiu

Z POLOVNÍCKEJ TERMINOLÓGIE

dvojakový trojak

kombinovaná puška s dvoma guľovými hlavňami vedľa seba a brokovou pod nimi

holubiarka

broková kozlica používaná pri streľbe na asfaltové holuby

kliešte na roznietky, nespr. roznietkovač

špeciálny nástroj na vyrážanie a nasadzovanie roznietok

predný nos pažby

výstupok na hornej časti pažby nad krkom

predovka

najstarší typ strelnej zbrane, ktorá sa nabíjala spredu

predpažbie

drevená časť pušky pod hlavňami, zabezpečujúca ich pevné spojenie s hlavňou

prepínač na guľu

zariadenie, ktorým sa trojak prepína na streľbu guľovým nábojom a súčasne stavia cieľník

priebojnosť strely

schopnosť strely prenikať cez zasiahnutý predmet

priehľadník = tunel, nespr. jask

otvory v nožičkách namontovaného puškového ďalekohľadu, cez ktoré možno mieriť pomocou pušky a cieľníka

prstencová montáž

spôsob upevnenia ďalekohľadu na puške

puškár

výrobca alebo opravár pušiek

puškový zamierovač
ďalekohľad na puške

pušný prach
výbušná časť náplne v puškovom náboji

putko na remeň
kovové očko na prevlečenie a upevnenie remeňa

puzdro
ochranný obal na zbrane

puzdro záveru
ložisko jednohlavňovej guľovnice, do ktorého sa naskrutkuje hlavňa

roznietka (kapsla)
zápalka na dne nábojnice, dávajúca podnet k výbuchu prachovej náplne

rybinka
ozdoba na krku pažby podobná rybím šupinám

silnoplášťová strela
strela so silným plášťom

skrutková nožička (na puškovom ďalekohľade)
skrutkové zariadenie na nožičke ďalekohľadu na puške, pomocou ktorého možno ďalekohľad mierne posunovať do strán

slaboplášťová strela
strela so slabým plášťom

spätný náraz
úder pušky do pleca strelca pri výstrele

spúšť
zariadenie na puške, ktorým sa uvoľňuje biele pero, pričom úderník narazí na roznietku

spúšťový oblúčik
zariadenie chrániace spúšť

stiahnuť spúšť
uvoľniť biele pero alebo kohútik a tým spôsobiť ich náraz na roznietku

stredná zaostrovacia skrutka
skrutka na súčasné zaostrovanie oboch okulárov ďalekohľadu

stredný hrot
zamierovací bod v puškovom ďalekohľade

strela
časť náboja

strelište
časť strelnice vyhradená pre určitý druh strelby (napr. guľovnicové, brokovnicové strelište)

strelivo
súhrnný názov pre náboje

strelnica
priestor s príslušným technickým vybavením, upravený pre strelbu

šípik
strela do vzduchovky

športové náboje
náboje používané na športovú strelbu (nábojnice dihé 70 mm)

terčová pištoľ = terčovnica
špeciálna krátká zbraň na športovú strelbu

tesák
lovecký nôž, ktorý sa používa na usmrtenie postrelenej raticovej zveri vrazením do komory

trojak (drilling)
trojhlavňová puška, ktorá má dve brokové hlavne ležiace vedľa seba a guľovú pod nimi

trojča
kozlica s malokalibrovou hlavňou na boku

trojkohútikový trojak (kronendriling)
trojak, ktorý má pre každý kohútik osobitnú spúšť

zamierovacie body, nespr. smerobody
muška, cieľník a cieľový bod

zamierovacie tyčky
mieridlá v zamierovacom puškovom ďalekohľade

záмка
zariadenie na puške, v ktorom sa prenáša náraz kohútika na úderník

zlamovacia puška = sklápacia puška
brokovnica alebo kombinovaná puška, ktorej hlavne sa zlamujú pred nabíjaním a sklápajú po nabití

Subkomisia pre poľovnícku terminológiu

Z RUSKO-SLOVENSKEJ LESNÍCKEJ TERMINOLÓGIE

автоматический бревнообрасыватель	automatický skladač dreva
бреносвал	vykladač dreva
бензомоторная пила	benzinová píla
вальщик	drevorubač (v průdovej výrobe)
верхний склад	horný sklad
возчик леса	odvážač dreva
выборочная рубка	výberková ťažba
выход деловой древесины	výťažnosť úžitkového dreva
горимость леса	zápalnosť lesa; horľavosť dreva

лебедочная трельва
лебедчик
лесопукт
лесосырьевая база
лесоэксплуатация
лесной опад
лесопогрузная стрела
лесоустроительная работа
лестранхоз
мастер леса
мастерский участок
нижний склад
обсеменить
одноручная пила
окорочный стационарный агрегат
окорочный станок
отпуск леса
перебазировка
перестойное насаждение
погрузочная площадка
подтаскивание хлыстов
полезашитное лесоразведение

ручной электроокорочный
инструмент
самоходная агрегатная лебедка
спад лесозаготовок
стационарная сучкорубная машина
сучкорубный станок
стрела подъема транспортер
сучкоруб
трелевочная бригада
трелевочный трактор
энергохимическая установка

электролебедка
электропостанция

približovanie navijakmi
obsluhovač navijaka
ťažobné stredisko
lesná surovinová základňa
lesná ťažba
hrabanka
žeriav na nakladanie dreva
zariadenie práce (v lese)
drevarský dopravný závod
ťažobný majster
ťažobný majstrovský úsek
dolný sklad
zasemenovateľ
jednomužná píla
stacionárny odkôrňovač
odkôrňovací stroj, odkôrňovačka
výdaj dreva
presun základne, presun pracoviska
prestanutý porast
nákladisko
približovanie surových kmeňov
pestovanie ochranných lesných pá-
sov
elektrický ručný odkôrňovač

samochodný navijakový agregát
pokles ťažby dreva
stacionárna odvetvovačka
odvetvovací stroj, odvetvovačka
vyloženie dopravníka, transportéra
odvetvovač (robotník)
približovacia skupina
približovací traktor
podnik na energetické a chemické
využitie dreva
elektrický navijak
meniareň

Ján Horecký

DISKUSIA

K SLOVENSKEJ LEKÁRSKEJ TERMINOLÓGIU

Je pozoruhodné, že v diskusnej rubrike Slovenského odborného názvoslovia sa pomerne veľa pozornosti venuje problematike lekárskej, resp. anatomickej terminológie. Svedčí to o úprimnej snahe našich lekárov vypracovať v slovenčine čo najlepšie a najpresnejšie názvoslovie.

V doterajších diskusných príspevkoch sa jasne črtajú dve tendencie: vo väčšine príspevkov (najmä z pera dr. B. Findu, ale aj iných autorov) sa zrači snaha čo najodolnejšie sa opierať o ľudovú slovnú zásobu, v niektorých iných príspevkoch sa zdôrazňuje skôr potreba presnosti a jednoznačnosti.

Treba povedať, že situácia v lekárskej terminológii nie je taká jednoznačná, že by bolo možno bezvýhradne súhlasiť s jednými alebo druhými. Lekárska terminológia, práve tak ako terminológia všetkých ostatných odborov, musí sa pevne opierať o jazyk ľudu. Pravda, musí vychádzať len z takých slov, ktoré sú celonárodne známe a pritom majú všetky predpoklady čo najpresnejšie vystihovať podstatu pomenovaného pojmu.

O spresnenie ide napr. pri termíne *trávenie*, ktorý sa už dnes bežne používa miesto staršieho termínu *zažívanie*. Rozdiel medzi nimi je zrejme ten, že *zažívanie* prebieha až v žalúdočnočrevnom trakte, kým *trávenie* sa začína už v ústach. Pravda, proti slovu *zažívať* máme k dispozícii dve podoby: *tráviť* i *troviť*. Pri rozhodovaní medzi týmito podobami vychádza napr. dr. Findo z toho, že rozšírenejšie a ľudovejšie je slovo *troviť*. Proti tomu však presvedčivý argument prináša dr. B. Ondruš, keď pripomína, že pôdoba *tráviť* jasne súvisí so slovami *strava* a *potrava* (pôdu našej mieny aj s podstatným menom *otrava*).

V prípade *tráviť* — *troviť* ide, pravda, o rozhodovanie medzi slovami, ktoré sú obidve celonárodné a v slovnej zásobe slovenčiny bežné. Značne odlišná je situácia pri rozhodovaní o výbere medzi slovami *chyba* a *vada*.

Dr. B. Ondruš sa v tejto otázke jednoznačne stavia za termín *vada*. Vychádza pritom z nie celkom správnej zásady, že ak je niektoré slovo uvedené v pravopisnom slovníku Pravidiel slovenského pravopisu, musí byť správne vo všetkých významoch a súvislostiach. Zabúda však; že ide len o slovník čisto pravopisný, nie o slovník významový.

Okrem toho si dr. Ondruš neoveruje, aký význam má slovo *chyba* a slovo *vada*. Neberie na vedomie, že slovo *vada* má u všetkých slovenských klasikov význam odvodený od slovesa *vadiť sa*, teda že sa ním označuje približne to, čo podstatnými menami *zvada*, *krik*. Máme poruke napr. takéto spojenia: *lepšie dobrotočky než vadaou* so synom (Tajovský), *inokedy by bola vypukla vo vadau a krik* (Kukučín), *Turčin mladý... so starkou stal do vady* (Chalupka).

Ak toto slovo *vada* položíme vedľa slova *vada*, ktoré navrhuje dr. Ondruš používať napr. v názve *srdcová vada*, sotva bude možno hovoriť o dvoch významoch slova *vada*. Prvé je zrejme odvodené, ako sme už ukázali, od slovesa *vadiť sa*, druhé však od slovesa *vadiť vo význame „byť na prekážku“*. Sú to teda slová homonymné, t. j. je medzi nimi asi taký vzťah ako medzi slovesom *riadiť* (upratovať) a *riadiť* (viest). Je známe, že boj proti slovesu *riadiť* v tomto druhom význame nebol celkom úspešný a že sloveso *riadiť* sa v spojeniach ako *riadiť výrobu* dnes celkom bežne používa.

Z toho by sa mohlo vyvodzovať, že aj boj proti podstatnému menu *vada* (vo význame chyba) je zbytočný, že tu popri starom slovenskom slove *vada* (= zvada) preniká novšie slovo, prevzaté z češtiny. Pri takomto porovnávaní treba si však všimnúť, že sloveso *riadiť* preniká v takom význame, pre ktorý v slovenčine slova nebolo, resp. ktorý sa nedal presne vyjadriť ani slovesom *viest* ani slovesami *spravovať*, *regulovať*, *dirigovať*. Pre význam, ktorý sa má označovať novým slovom *vada*, máme však v slovenčine starý a rovnocenný názov *chyba*, doložený v takomto význame u mnohých autorov umeleckých i odborných diel a známy aj v bežnom ľudovom jazyku. Celkom bežné sú napr. spojenia *telesná, duševná chyba*, *chyba krásy*, *chyba dobytka*. Na veci pritom nič nemení, že slovo *chyba* má aj niekoľko iných významov, lebo medzi týmito významami sú práve aj tie, na ktorých dr. Ondruš stavia svoju argumentáciu. Proti rus. *porok* stojí totiž v slovenčine podstatné meno *chyba* práve tak ako proti rus. *ošibka*. Podobný je aj vzťah k českej dvojici *vada* — *chyba* i k latinskej dvojici *vitium* — *error*.

Z tohto rozboru, najmä z porovnania s osudmi slovesa *riadiť* vyplýva, že podstatné meno *vada* by sa mohlo používať najviac ak v takých prípadoch, keď sa nemá vyjadriť úchyľka od normálneho stavu, ale skôr nejaká prekážka (čo vadí, je na závadu). Mohlo by to byť napr. v právnom termíne *vada tovaru*, *vada vecí*, keď pravda, nejde ani o úchyľku od normy ani o chybný čin, omyl.

Podobné základné stanovisko ako pri slove *vada* zastáva dr. Ondruš aj pri obhajovaní slova *tkaň*. Tu by v prospech slova *tkaň* hovorilo (okrem toho, že sa uvádza v pravopisnom slovníku Pravidiel slovenského pravopisu), že je dosť často doložené (hoci zrejme nie z ľudovej reči) aj u mnohých autorov.

Proti zavedeniu termínu v podobe *tkaň* však hovorí jeho formálna ošiotnosť v rade podobne tvorených názov. Takto tvorených názov od príchastia prítomného trpného je totiž v dnešnej slovenčine neobyčajne málo. Názvy vecí sa v takýchto prípadoch tvoria spravidla príponami *-ina* a *-ivo*. Pretože slovo *tkanina* je už vyhradené pre vec, ktorá vznikla tkaním, možno vec podobnú tkanine pomenovať iba podstatným menom *tkanivo*. Proti snahe dr. Ondruša rozlišovať *tkaň* a *tkanivo* hovorí skutoč-

nosť, že doteraz sa medzi *tkaňou* a *tkanivom* nerozlišovalo, ale používalo sa zväčša len slovo *tkaň*. Je preto samozrejme, že sa z dôvodu, ktorý sme uviedli vyššie, začína používať len podstatné meno *tkanivo*. Tak isto je aj v latinskej terminológii vždy len *tela*.

Ak treba výslovné označiť skladobnú hmotu orgánu, ako to žiada dr. Ondruš, treba zrejme použiť nejaký iný názov (azda *parenchým*).

Tieto poznámky mali za cieľ osvetliť nahodené otázky z hľadiska jazykového a podnieť tak ďalšiu diskusiu.

Ján Horecký

ZPRÁVY

Zdeněk Nováček, *Súčasná slovenská hudobná tvorba*, Slovenská akadémia vied, Bratislava 1955. str. 423+50 obr. príloh. viaz. Kčs 147.—.

Hoci odborný jazykový štýl v slovenčine má za sebou iba desať rokov intenzívnejšieho a zámernejšieho úsilia o jeho vybudovanie, predsa len dosiaľ už badateľne lepšíu úroveň, než mal na začiatku sústavného vydávania odborných publikácií v slovenčine, t. j. r. 1945. Vo všetkých dnešných publikáciách sa prejavuje úsilie autorov i redaktorov o presné, ale pritom prístupné a zrozumiteľné podanie látky, ba sľubne sa začína rozvíjať i osobitný popularizačný štýl.

Do týchto snáh o vypracovanie slovenského odborného štýlu sotva možno zaradiť prácu Z. Nováčka ako kladný prínos. Hoci niet pochybnosti, že pisať o umeleckej i špeciálne hudobnej problematike vyžaduje používať špecifické vyjadrovacie prostriedky, rozhodne iné než napr. pri rozbere matematických alebo technických problémov, predsa nemožno ani v odbornej literatúre s umeleckou tematikou upustiť od základnej požiadavky odborného štýlu, od snahy o presnosť a jednoznačnosť.

Týmto požiadavkám vyhovie Nováčkova práca len veľmi málo. Práve naopak, vyznačuje sa nepresnými slovami, neobvyklými spojeniami slova, často rozbitou vetnou stavbou, mnohovravnosťou, ba priamo rozvravenosťou.

Tieto negatívne štylistické vlastnosti sa prejavujú predovšetkým v stavbe súvetí. Nie sú tu zriedkavosťou súvetia, v ktorých sú nahromadené dve i tri myšlienky. Z mnohých príkladov uvádzame iba niekoľko:

Kresánek v tejto práci dosahuje pozoruhodnú pohotovosť aj nenástenosť celého výrazu, cítiť, že sa tu skladateľ pohybuje ako doma, pritom, pravda, badať, že si obsahove nepoložil nijakú významnú úlohu a že dielo rástlo viac z kompozičnej pohody a prevážne technického rozmyslu (87).

Sotva bude úplne jasné, čo sa myslí pod kompozičnou pohodou a technickým rozmyslom. Okrem toho nie je správne priraďovať k sebe pozoruhodnú pohotovosť a nenásilnosť výrazu. Hlavnou chybou tohto súvetia však

je, že sú tu vlastne tri samostatné myšlienky, z ktorých každá by mala byť v osobitnej vete: *Kresánek v tejto práci dosahuje nenásilnosť celého výrazu. Vidieť, že sa tu skladateľ pohybuje ako doma. Pritom badať, že si nepoložil nijakú významnú úlohu.*

Iný príklad na priradovanie viacerých samostatných myšlienok do jedného súvetia:

Skvelá inštrumentácia pomáha rozhodnúť o vysokej hodnote diela, nie je to však straussovská inštrumentáčná efektnosť, tu inštrumentácia rastie z oveľa prirodzenejšieho a hlbšieho čítania (164). — Vetné členy oddelené čiarkami by bolo lepšie uviesť ako samostatné vety a okrem toho upraviť v nich slovosled podľa zásad aktuálneho členenia vety: Vysokú hodnotu dosahuje dielo skvelou inštrumentáciou. Nie je to však straussovská inštrumentáčná efektnosť. Inštrumentácia v týchto tancoch rastie z oveľa prirodzenejšieho a hlbšieho čítania.

Zo snahy vyjadriť v jednom súvetí veľa vecí pramení ďalšia štylistická neobratnosť, hromadenie rovnakých spojovacích výrazov. Z veľkého množstva prípadov zase môžeme uviesť len niekoľko príkladov:

Okrem niektorých zaujímavostí obsahových skladba nepopierateľne preukazuje Holoubkove technické dispozície, avšak zvyšujúcej sa náročnosti na celkovú výstavbu nestačia ani dobré miesta obsahové, ani len technika, a v šak vyžaduje sa, aby technická zdatnosť prerástla do realistického majstrovstva (77). — Pri druhom avšak by sa mala zrejme začať nová veta.

Ďalší príklad: *Cikker cítil, že len tá skladba zapadne do súkolesia denného života (a to je maximálny príranný realistického skladateľa), že len vtedy preukáže, že dorástol na úroveň tejto veľkej témy, keď uľožo do hudby typické emocionálne bohatstvo... (94). — Na rozdiel od predchádzajúcej vety je tu síce len jedna myšlienka, pravda, bohatšiu rozvíjaná. Takýto postup by bol správny, keby sa pri ňom nemuselo siahať po neprijemnom opakovaní spojky že na vyjadrenie závislosti druhého stupňa (cítil, že len vtedy preukáže, že dorástol).*

Nie sú tu zriedkavé ani takéto štylisticky neprepracované vety: *... z akordického, pomikami prerývaného sprievodu vystáva očakavanie každého jeho slova zo strany prítomného ľudu (154) alebo Dedinský ľud, položením si otázku uraha, odsúdil tento čin (120)!*

Netreba veľa dôvtipu, aby sme uvedené vety upravili na riadne, zrozumiteľné vety asi takto: *... z akordického, pomikami prerývaného sprievodu cítiť, ako ľud čaká na každé jeho slovo. Dedinský ľud odsúdil tento čin už tým, že sa pýtal, kto je urah.*

Zamotanost svojich viet pociťovali pravdepodobne aj sám autor (resp. redaktor), preto v mnohých prípadoch, aby urobil vetnú stavbu priezračnejšou, uvádza niektoré časti vety v zátvorkách, v podobe vsuviek.

Doterajšia prax ukazuje, že používanie zátvoriek v odbornom štýle nie je najprimeranejším prostriedkom na dosiahnutie jasného štýlu. Od

autora, ktorý má predovšetkým záujem na jasnom vykladovom štýle, sa vyžaduje, aby svoje myšlienky vyjadroval priamo, priamočiaro, bez množstva vedľajších vsuviek. Účelné je používať zátvorky v popularizačných vykladoch, kde sa do nich kladú synonymné termíny alebo menej dôležité poznámky, osvetľujúce základnú myšlienku.

V práci Z. Nováčka však prekvapuje, že autor dáva do zátvoriek aj také vetné členy, ktoré by každý človek ľahko pochopil ako riadnu, nie vedľajšiu súčasťku hlavnej myšlienky. Sú tu napr. takéto prípady:

Preto aj vo Varuj ešte v prehlbenejšej forme (ako v scénických hudbách) ukázal svoju realistickú, obsahove ilustratívnu schopnosť (55). Sú tu zase tie tóny (v novom zoskupení) rovnakej intenzity a výrazu, ktoré poznáme z jeho vystúpenia, keď hovoril... (131). — Dalo by sa celkom pekne povedať: Sú tu v novom zoskupení zase tie tóny.

Iný príklad: *Skladba predovšetkým púta svojou melodičnosťou, totiž snahou o patričné uplatnenie melódie v rámci (!) celkovej hudobnej reči (nie tak pozoruhodnosťou nápadov) (48). — V našej úprave:*

Skladba púta nie tak pozoruhodnosťou nápadov ako skôr svojou melodičnosťou...

Niekedy sa kladie do zátvoriek voľný prívlastok, ktorý sa spravidla oddeľuje čiarkami: *Predovšetkým tu je jasne kreslená širokodychová (!), obsahove nasýtená melodička (rozvinutá a silná ako v žiadnej jeho predchádzajúcej skladbe) (53). Podobný príklad je uvádzanie vedľajšej prívlastkovej vety v zátvorkách: Už z tohto možno vidieť, ... ako skladateľ uvažoval, ... kde sa musí použiť od sovietskej hudby (ktorá sa už preukazuje radom naozaj prikladných diel vyriešujúcich (!) táto problematika) (94).*

Často sa do zátvoriek dáva dodatočnú hodnotiacu poznámku: *Slovenská hudba... priniesla (!) nejedno dielo, ktoré malo predpoklady (aspoň niektoré) pre širší národný dosah (112). Takéto poznámky sa často pridávajú do textu len akoby zboku, akoby do textu ani nepatrili: Skladateľ sa pri rozvíjaní kantáty dôsledne opiera o melodičnú líniu (tu sa aj odohráva (!) fažisko jeho práce), rastúcu predvažne z intonačného ovzdušia slovenských ľudových piesní (110). Je tu zaujímavé, ako sa na osnove hudobno-piesňovej tradície rozvíja novátorstvo (tomu všeobecnému tlaku u novátorstvu „poďlaho!“ aj on), ako z mnohých typov ľudovej spevnosti: obozretne vyberá tie, čo vyhovujú jeho zámeru (110).*

Ojedinele sa využívajú zátvorky na uvedenie výpočtu: *Preto sa skladba nestala významnou len svojou témou, ale jej hodnota je daná objektívne umtorným systémom esteticko-ideoých riešení (obsahovou nosnosťou melódie, využitím melodickej zložky pri pravdivom rozvíjaní obrazu, národným nasýtením (!), striednosťou, ale účinnou harmonizáciou...) (111). — Skutočnosť, že výpočet tvorí organickú časť vety, vyjadřila by sa oveľa lepšie, keby sa miesto prvej zátvorky dala dvojbodka, ako je to pred výpočtom zvykom.*

Ojedinele sa v zátvorkách, akosi na okraji rozvíja niekoľko ďalších myšlienok, a to úplne samostatnými vetami:

Umelecky to znamená, že Suchovi si podriadi a spracuje každý vonkajší podnet (napr. ľudovú pieseň) vo svojej hudobnej zákonitosti — (jeho hudobná osobná zákonitosť je splynutie radu typických slovenských ľudobno-rebových (!) prvkov do jednotnej sústavy. Suchovi nevie už inak hudobne myslieť než vo svojej sústave. Pretože touto výhrou prejde všetko, bo ide z jeho dielne, je jeho skladobný štýl neobyčajne kompaktný a čistý) — a že jeho reč je už tak národná, že v niektorých miestach ťažko rozoznať, či prýšči hudba priamo zo srdca ľudu alebo či je jeho vlastná (116). — Veľmi správny postreh je tu zahalený do komplikovanej vetnej stavby, takže môže úplne zapadnúť. Pravda, takýchto prímov patologických zjavov vetnej stavby nie je u Nováčka toľko ako napr. v inej práci o hudbe, ktorú sme v tomto časopise nedávno rozoberali (J. Volek, Teoretické základy harmónie, SON III, 1955, 312—314).

Osobitnú kapitolu v Nováčkovom štýle tvorí svojská frazeológia. Nechceme tvrdiť, že v odbornom štýle, najmä v prácach s umeleckou tematikou by neboli na mieste obrazné spôsoby vyjadrovania. Možno tu spomenúť napr. Marxove prirovnania v slovenskom preklade Kapitálu. Prijaťelne sú aj také Nováčkovy obrazné vyjadrovacie spôsoby ako: *Z rytmického prádva orchestra vystáva úderný sbor* (189), *Z priesečnikov týchto podnetov sa dostala do popredia tvorba kantáty* (92). *Pevne vytesaná hrđinskosť u skladateľovom vedomí sa odrazila v Očenásovej hudobnej reči* (163).

Zrejme prídaleko však Nováček zachádza, keď ustáiené spojenia aktualizuje. Napr. zo známeho spojenia *stať sa terčom útokov*, ktoré je všeobecne známe a významove ustálené, tvorí Nováček nové, a práve preto nápadné spojenie takéhoto druhu: *Bellovo opera... stávala sa podstatne historickým materiálom a terčom našej historickej (!) úcty* (113). O podobnú prehnatú aktualizáciu ide aj v týchto spojeniach: *... dokázal, ako pokrokovú stránkosť je vodou na mlyn talentu* (105), *až jeho ďalšie diela stanú sa arénou úsilia o bojovný stránkový realizmus* (168), *historické inšpirácie majú aj pre dnešok plnokrový význam, vtedy, keď sú súčasťou dnešnej štátnej lúnie* (262), *zastali ostrý kontrast medzi generáciu* (69) a pod.

Znova treba zdôrazniť, že mnohé z takýchto spojení, a to aj tie menej obrazné, priamo zastierajú pravý význam alebo nedávajú nijaký význam. Aký význam majú napr. tieto spojenia: *Závislosť... v najlepšom prípade vedie ku kresaniu, iskier zaujímavosti z vlastnej umútornej prázdnoty* (168), *ostáva v hraniciach bežných farieb rýchle písaných filmových muzik* (182), *libreto nevyvolalo národnú rezonanciu* (113), *skladateľa... vytvorili si v srdciach ľudu svoju gateriu (!)* (337), *Kafenda vhodne zapa-*

dá do súkolesia dneška (341), *jeho vzťah k ľudu je natoľko silný a tradičiou preverený, že z neho sda prikladnosť (!)* (358).

Veľmi často sú tu spojenia nielen nejasné, ale priamo štylisticky neobratné. Uvedieme iba malý zlomok takýchto spojení: *klasický hudobný základ je tu stále citeľný* (263), *jánošíkovská tradícia je dobre schopná na využitie* (309), *na jeho základe urobil svoje hudobné stúrnenie* (310), *hudba je nízko položené položená* (311), *historický zmysel a oprávnenie nachádzajú tu konkrétne ujavuene* (323), *nedoradost do širšieho uchopenia problému* (55), *optimistická životná myšlienka naberá na seba rôznu obsahovú modifikáciu* (63), *skladba je zaujímavá... významom, ktorý autor kladie do melódie* (169), *stojí bez súvislosti so spoločenským dychom* (181), *prípud, ktorý by šiel len na okraji života slovenského ľudu* (115), *tao hudba ide stále* (123), *v orchestri ide jasavú tanečnú figúru* (143), *hudba ide ponajiac v technických intenciách symfonickej hudobnej reči* (176), *skladateľ ide ďalej s textom* (254) a pod.

Popri takýchto nejasných, významove hmlistých spojeniach je však v Nováčkovom diele veľa spolení priamo nesprávnych, ktoré sú v rozpore s bežným významom slov v slovenčine.

Orchester je mu napr. *priezračný* (19), *stáv rozpoložený* (156), *motiv vzdychavý* (129), *inokedy odhodlanejšie vídený* (108), *spoločnosť dychtivá* (51), *uprednostňujú sa diela významného programu* (36), *reč je posvätná formalistickou minulostou* (36), *obsahy sú široko platné* (53), *sprievod je akordicky zatažkaný* (58), *dojem je technicko-špekulatívny* (72), *teleso je ochotné a usilovné pomáhať* (92). Miesto dvojitý alebo dvojnásobný podnet hovori Nováček o *avojitej podnetnosti vzniku kantáty* (93), *hoci podnetnosť je vlastnosť toho, čo je podnetné. Neobvyklé sú ďalej väzby: zoznie tematický nádyh o odkaze storočí* (103), *forma rástla priamo s naberaným dychom* (110), *orchester ukazuje neprekrvapenosť* (143), *úprimné, tak dobre padnúce slová* (148), *rieši sa rozuzlenie konfliktu* (156), *skladby svetovej hudobnej tvorivosti* (54), *naberá na seba technické obohacovanie* (54), *naštáva opakovanie myšlienok* (81), *Kresnák je bezpečný v tomto žánri* (60), *Zimmer spotrebodáva svoje vplyvy* (81) atď.

Priamo anachronické v dnešnej slovenskej literatúre a k tomu ešte vo vydaní Slovenskej akadémie vied sú také spojenia slov ako *nezmlúvavé vedenie hlasov* (76), *pochoďový prvok navodzuje predstavu rekovskej skutočnosti* (255), *pre vznik opier, ktoré budú korešpondovať so spoločenskou poptávkou* (308), *navodzuje predstavu urazenej ješitnosti* (333), *priviedli na porad dňa snahy o čím hlbšiu slovenskosť* (339), *jasne vyhmatať uskutočnené zásadné požiadavky* (161). V dnešnej slovenčine sú známe iba spojenia *nekompromisné vedenie*, *hrđinská skutočnosť*, *spoločenský dopyt*, *urazená samolúbosť*, *priviesť na program*, *vyhmatať*.

Po výpočte týchto významových a štylistických nepresností, nejasností

a neobratností, pričom ide o výber vcelku náhodný, azda ani netreba robiť osobitný záver. Treba len zdôrazniť, že tie myšlienky, hodnotenia, postrehy a nápady, ktoré Z. Nováček odel do takého rúcha, boli by oveľa jasnejšie a zrozumiteľnejšie, keby venoval viac pozornosti štylistickému prepracovaniu, disciplinovanejšiemu vyjadrovaniu a dôkladnejšiemu preniknutiu do slovenskej frazeológie a do slovnej zásoby slovenčiny. Pri takomto vážnom postoji k spôsobu podania svojich myšlienok by unikol i lacnému žurnalizmu, ktorý sme síce výslovne nerozoberali, ale ktorý možno odhaliť na viacerých miestach, a svojim dielom by kladne prispel i k vybudovaniu odborného štýlu slovenčiny aj v oblasti vied o umení.

V takejto podobe, akú má Nováčková práca dnes, je pre štylistické prepracovanie slovenčiny príspevkom iba záporným, ba až výstražným.

Ján Horecký

Jozef V i d o : *Huby našich hôr a lúk*, Štátne telovýchovné nakladateľstvo, Bratislava 1935, str. 110, Kčs 59,50.

Praktikom hubárom na Slovensku stále chýba hubárska príručka napísaná v duchu modernej mykológie so slovenskými odbornými názvami. Dosiaľ nemáme slovenskú príručku (okrem menších brožúr), kde by boli slovenské názvy húb. V nedávno vydanéj hubárskej príručke J. Vidu sú aj slovenské termíny. Tejto názvoslovnej stránke príručky týkajú sa nasledovné riadky.

Názvy húb v knihe uverejnené možno rozdeliť na tri skupiny.

1. Názvy, ktoré sú správne a v rovnakom znení boli schválené aj názvoslovnou komisiou. Patri sem väčšia časť mien. Napr. *čičaška* (Peziza), *lopátka* (Spathularia), *lievik* (Craterellus), *jelenka* (Hydnium), *hríb* (Boletus), *kuriatko* (Cantharellus), *slizák* (Gomphidius), *rýdzik* (Lactarius), *plátka* (Russula), *pečiarka* (Psalliota = Agaricus), *hnojník* (Coprinus), *šupinovka* (Pholiota), *muchotrávka* (Amanita), *beďa* (Lepiota), *čirovka* (Tricholoma), *hadovka* (Phallus), *peniazovka* (Collybia), *prášnica* (Lycoperdon), *helmovka* (Mycena), *hviezdica* (Geastrum) atď.

2. Názvy, ktoré nie sú nesprávne a stavbe slovenčiny vyhovujúce, no komisia už predtým prijala lepšie, vyhovujúcejšie meno. Napr. *koreníak* = *koreňovka* (Rhizina), *strapce* = *strapačka* (Clavaria); pomnožným menám sa vyhýbame. V rode Clavaria sú 2 morfológické typy, ktoré boli predtým v dvoch rodoch, Clavaria a Ramaria. Dnes, hoci ich zadeľujú do jedného rodu, ponechávame oba slovenské názvy, lebo dobre charakterizujú tieto huby: *strapačka* pre strapačkotvaré druhy a *kyjanka* pre kyjankotvaré druhy, napr. *kyjanka piestovitá* = Clavaria pistillaris. Ďalej sem patria názvy *uško* = *uchovka* (Otidea), *plesniak* = *plesňovka* (Thelephora), *choroš* = *trúdnik* (Polyporus); hoci názov *choroš* je rozšírený a dosť používaný, nie je správny, necharakterizuje tieto na dreve žijúce huby. Správny je z ľudovej reči prevzatý názov *trúdnik*. Rod *trúdnik* (Polyporus),

pôvodne samostatný veľký rod, je dnes rozdelený na viac menších rodov. Názov *trúdnik* ponecháva sa zatiaľ aj pre niektoré menšie, novšie utvorené rody, napr. Polyporellus, Grifola, Phellinus atď. vzhľadom na dosiaľ dosť neustálenú vedeckú nomenklatúru; no utvoril sa mená pre charakteristickejšie rody, ako *patrídnik* (Gloeophyllum), *trúdnikovec* (Trametes) a iné. Tá istá poznámka sa týka aj rodu *pavučinec* (Cortinarius), ktorý je dnes rozdelený na viac menších rodov. Všetky sú charakteristické zvláštnou plachtičkou-pavučinkou, a preto ponechávame meno *pavučinec* aj pre menšie osamostatnené rody. Nie je však príliehavé meno *fiatovec* (Inoloma), lebo sú aj iné fialové a fialovkasté huby, napr. *čirovka fialová* (Tricholoma nodum). Ďalej *rýdzik surovinka* = *surovička jedlá* (Lactarius volemus), *rusavka stizica* = *strapačovka vlnatá* (Hypoholoma lacrimabundum), *čičaška* = *čičaška* (Cyathus).

3. Názvy nevyhovujúce: „rösolozub huspeninovitý“ = *studenovka biela* (Tremellodon gelatinosus) od slova *studená* = *huspeninovitá hmota*; „krásnoroztek“ = *parožkatce* (Calocera), „náramkovitka obyčajná“ čiže „podpníček“ = *podpníčovka obyčajná* čiže *michalka* (Armillaria mellea), „silka zmraštená“ = *pašupinovka obyčajná* (Rozites caperata); niektoré názvy druhové: „koreniak nadmutý“ = *koreňovka nadutá* (Rhizina inflata), „lievik rohovitý“ = *lievik rohový*, „hríb priveskovitý“ = *hríb priveskatý*, „hríb žltomäsý“ = *hríb žltomäsový*, „choroš rozdierekovitý“ = *trúdnik Schweinitzov* (Phaeolus Schweinitzii), „lanž“ = *hluzovka* (Tuber).

Z iných názvov: huby „vreckovkytrusné“ a „stopkovkytrusné“ majú byť správne *vreckatovkytrusné* a *stopkatovkytrusné* (Ascomycetes, Basidiomycetes), huby „dierekaté“ = *trúdnikovitité* (Polyporaceae), huby „rösolovicovité“ = *trašľavkovité* (Tremellaceae), huby „rúšokobruché“ = huby *podzemkovité* (Hymenogastreae), huby „hviezdovkovité“ = huby *čičašenkovité* (Nidulariaceae). Všeobecné rozdelenie húb je v tejto príručke zastaralé a ani v popularizačnej príručke nevyhovuje, rovnako aj vedecké názvy sú zastaralé. Cenné sú však ľudové názvy, uvedené pri niektorých druhoch.

Slovenské názvy húb utvára a schvaľuje Komisia pre botanickú terminológiu, ktorá sa pri ich utváraní riadi rovnakými zásadami ako pri ustaľovaní mien vyšších rastlín. V ustaľovaní slovenských názvov húb je ešte veľa práce, lebo huby sú veľmi veľká skupina rastlín. Druhov, ktoré majú slovenské meno, je dosiaľ veľmi málo. No tie názvy, ktoré sú ustaľované, treba všeobecne používať a rešpektovať.

A. Nováčký

Jazykový koutek Československého rozhlasu, 2. výber, Štátne pedagogické nakladateľstvo, Praha 1955, str. 375, Kčs 16,80.

Pô nebyvalom úspechu prvého výberu Ustavu Kyjevského kútika, súboru rozhlasových päťminútoviek, ktorý bol v priebehu dvoch rokov rozobraný v troch vydaniach, pripravili pracovníci Ústavu pre český jazyk nový výber. Zredigovali ho M. Dokulil, B. Havránek, A. Jedlička a F. Váhal.

I keď nejde o vedecké práce, ale o drobné popularizačné príspevky, predsa im treba venovať pozornosť, lebo sú odrazom vážnej vedeckej práce a v terminologickej časti, ktorá je tu hojne zastúpená, aj zrkadlom usilovnej práce terminologického oddelenia Ústavu pre český jazyk.

Celkový pohľad na problematiku terminológie podáva v zhrnutých príspevkoch A. Jedlička. Vychádzajú z problémov a ich riešení v konkrétnych príspevkoch tohto výberu, Jedlička správne zdôrazňuje, že základnou požiadavkou pri tvorení nových názvov je požiadavka zákonitého tvorenia. Vyzdvihovať túto požiadavku je možné najmä v súčasnosti, keď sa všetka naša terminológia výrazne obohacuje o nové prvky a keď sa mení vzťah používateľov jazyka k odbornému názvosloviu.

V množstve príspevkov prvých dvoch kapitol (pod nadpisom Nové slová a nová skutočnosť, Slová, ich významy, tvorenie a väzby) zaoberajú sa autori termínmi z najrozmanitejších odborov: baníctva a hutníctva, poľnohospodárstva, ekonómie, práva i podnikovej organizácie. Pomerne malá pozornosť sa venuje napr. chémii, fyzike a mnohým odborom spoločenských vied. Pravda, toto obmedzenie je pochopiteľné, lebo v českom názvosloví týchto odborov je už dlhá tradícia, ktorá značne prispela k ich ustáleniu.

Zo všetkých príspevkov preniká snaha vyberať slová, ktoré zo všetkých hľadísk zodpovedajú požiadavkám terminológie. Najvýpuklejšie sa prejavuje snaha vyberať slová tvorené podľa zásad tvorenia slov v češtine, teda slová tvorené ústrojne. Správny je aj záporný postoj k mnohým neumele tvoreným slovám, ako je napr. *vyhodnotiť*, *vyprojektovať*, *odtížiť*, *dotížiť* (v účtovníctve), *odvolávka*, *řížepis*, *dobropsáti*, ktoré majú zrejme slangový príchut'. Na druhej strane však autori nezavrhávajú oči pred potrebnými názvami, ktoré nie sú síce utvorené úplne podľa pravidiel, ale ani celková štruktúra českých slov nenarušujú. Napr. názvu *pečivárny* sa síce vyčítá, že nie je utvorený ústrojne (prípája sa tu prípona *-árna* k slovu utvorenému príponou *-ivo*, čo v češtine nie je obvyklé), ale napokon sa uznáva, že tento názov jasne a názorne vyjadruje rozdiel medzi pekárnou, kde sa pečie všetko, a pečivárňou, kde sa pečie len pečivo. Podobne sa pekne ukazuje, že sú potrebné aj také názvy ako *návštevnosť*, *predhláška*, *výdajňa*, *odchovní* a pod. Na takýchto názvoch sa ukazuje veľká tvorivá sila češtiny, ktorá si vie vytvorit nové presné názvy aj v takých prípadoch, kde niet tradične ustálených vzorov.

Aj v ďalších dvoch kapitolách, venovaných otázkam vety, štýlu a tvarov, venuje sa veľká pozornosť odbornému štýlu.

Výber príspevkov ako celok nesporne prispieje k zvýšeniu jazykovej kultúry, pretože upozorňuje na prípady, v ktorých sú najčastejšie pochybnosti, a podáva riešenie aktuálnych otázok.

Ján Horecký

L. Bianchi

SÚDNA PERZEKÚCIA ROBOTNICKÉHO HNUTIA NA SLOVENSKU

V tejto práci podáva autor historickoprávny rozbor triedneho používania zákona na ochranu republiky proti revolučnému robotníckemu hnutiu v rokoch 1923—1948 na Slovensku a ukazuje ďalej, za akých hospodárskych a politických pomerov došlo k vydaniu zákona.

V prvej kapitole poukazuje sa na zvláštne okolnosti na Slovensku, kde sa zákonom na ochranu republiky mal zlomiť odpor proletariátu proti zvýšenému vykorisťovaniu a proti odbúravanju výrobných síl. Sledujú sa aj súvislosti s ostatnou mimosúdnou perzekúciou, ako aj boj proletariátu proti zákonu, najmä proti jeho prijatiu parlamentom, organizovaný Komunistickou stranou Československa. Druhá kapitola sa zaoberá prvkami fašizácie pri používaní hmotnoprávnych ustanovení zákona na ochranu republiky, tretia rozsahom a vývojom perzekúcie, štvrtá dosahom činnosti súdov podľa zákona na ochranu republiky, piata zhodnocuje význam tzv. zmierňovacích opatrení v politických procesoch, najmä pokiaľ ide o ustanovizne podmieneného prepustenia, omilostenia, amnestii a výhod štátneho väzenia, a posledná kapitola líči boj proti perzekúciám.

Práca je doplnená zoznamom študovaných archívov, zmenami a doplnkami zákona na ochranu republiky a zákona o štátnom súde, fotokópiami a dokumentami a záverom v ruskom a nemeckom jazyku. Kniha je určená vedeckým pracovníkom v odbore dejín a pre ideologické školenie právnikov v praxi.

SAV, Bratislava 1955, strán 140, cena brož. Kčs 39,—.

V. Kochol

POÉZIA ŠTÚROVCOV

Autor, pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV, na základe analýzy umeleckých obrazov a kompozície štyroch najvýznamnejších štúrovských básnikov, Sama Chalupcu, Andreja Sládkoviča, Janka Kráľa a Jána Bottu, charakterizuje vývin štúrovskej poézie i celého štúrovského literárneho procesu od rokov tridsiatych až po roky osemdesiate. Za hlavný ideový a estetický príznak štúrovskej poézie pokladá autor úsilie o umelecký realizmus, úsilie o zlúčenie objektívnych, spoločenských postulátov s princípom umeleckej individuality a osobnosti v nerozdielnej dialektickej jednote, ako to vo svojich estetických prácach vyslovil vocea a ideológ celého hnutia Ludovít Štúr.

Tento realistický princíp uskutočňujú jednotliví štúrovskí básnici v závislosti od svojho osobného umeleckého založenia i od objektívnych spoločenských okolností rôznym spôsobom a v nerovnakej miere. Analýza a výskum umeleckej formy vyúsťuje tu do ideového a spoločenského hodnotenia literatúry. Dialektická jednotka formálnej a obsahovej stránky v štúrovskej poézii je dôležitým metodologickým momentom tejto práce, ktorá širokou problematikou a dômyselnosťou analýzy značí prínos nielen vo vedeckom spracovaní štúrovskej poézie, ale aj v aplikovaní marxistickoleninských estetiky na konkrétny literárny materiál vôbec.

Kniha prehlbuje doterajšie vedecké poznatky o štúrovskej poézii a je pomockou pre učiteľov literatúry i poslucháčov vysokých škôl.

SAV, Bratislava 1955, strán 372, cena viaz. Kčs 67,30.